

Vlinder stichting

Veldstudieproject dagactieve nachtvlinders

In de komende twee jaar zal De Vlinderstichting extra aandacht gaan besteden aan de groep van de nachtvlinders. In het bijzonder zal dit gelden voor die vlinders die vooral overdag actief zijn en/of waarvan de rupsen opvallend en goed herkenbaar zijn. Samen met de K.N.N.V. heeft onze stichting in 1995 het boekje *Dagactieve nachtvlinders* gepubliceerd waarin al deze vlinders en rupsen zijn afgebeeld. Van de ecologie en de verspreiding is echter nog bijzonder weinig bekend. Vandaar dat een aantal vrijwilligers bij De Vlinderstichting al enige tijd bezig is de ontbrekende kennis aan te vullen. In 1997 en 1998 krijgt ons nachtvlinderproject een extra impuls.

De K.N.N.V., de J.N.M. (Jeugdbond voor Natuur en Milieustudie) in samenwerking met de N.J.N. (Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie) en De Vlinderstichting starten een veldstudieproject dagactieve nachtvlinders. Voor het project van de K.N.N.V. en onze stichting zijn acht soorten vlinders geselecteerd, waarnaar door de deelnemers vooral zal worden gekeken. Dit jaar zal worden gebruikt als voorbereiding. De Jeugdbonden gaan twee jaar intensief inventariseren. Ruim twintig soorten, waaronder de acht van het K.N.N.V. project, krijgen bijzondere aandacht. Wij verwachten door dit gemeenschappelijke veldstudieproject veel kennis over dagactieve nachtvinders bijeen te brengen. Met behulp van onze 'oude' en nieuwe vlinderaars kunnen wij een extra steentje bijdragen aan de bescherming van vlinders.

Jan van der Made

Bert Bos overleden

In december 1996 overleed na een langdurige ziekte Bert Bos, boswachter bij het Staatsbosbeheer regio Gooi- en Vechtstreek. In deze functie was Bert nauw betrokken bij de herintroductie van de Zilveren Maan in 1993 in het Staatsbosbeheerreservaat 'de schraallanden van de Meije'. Het enorme enthousiasme en de deskundigheid van Bert zijn hierbij van groot belang geweest. Op grond van zijn bijzondere

inspanningen voor de vlinders, werd Bert in 1996 genomineerd voor de Gouden Vlinder. Onze stichting is Bert Bos zeer dankbaar voor al het werk dat hij voor de natuurbescherming en met name de vlinders heeft gedaan. Wij zijn ervan overtuigd dat zijn collega's zijn werk op inspirerende manier zullen voortzetten.

Jan van der Made

Vacature Netwerkbbeheerder

Vogelbescherming Nederland, De Vlinderstichting en SOVON zijn gezamenlijk op zoek naar een netwerkbbeheerder. Het betreft een functie van vier dagen per week waarvan twee dagen bij SOVON, één dag bij Vogelbescherming en één dag bij De Vlinderstichting. Nadere informatie over de aanstelling: directie SOVON (tel. 024-6848111), over de functie-inhoud: Vogelbescherming Nederland (Theo Heslen, tel. 030-6937700). Informatie is ook op de internet-pagina van De Vlinderstichting te vinden (<http://www.bos.nl/vlinderstichting>). Omdat de sluitingstermijn eigenlijk al verstreken is, worden belangstellenden verzocht snel te reageren.

Geen herintroductie Heidegentiaanblauwtje

Het Heidegentiaanblauwtje gaat schrikbarend snel achteruit. Uit vele heideterreinen, vooral de kleinere, is dit gespecialiseerde mierenblauwtje de laatste jaren verdwenen. In sommige regio's, zoals het Gooi, de Achterhoek en Zuidoost-Groningen is de soort helemaal niet meer aanwezig. Het netwerk van leefgebieden raakt hierdoor ernstig versnipperd. Het kan zijn dat sommige heideterreinen na herstelbeheer weer geschikt zijn geworden voor het

Heidegentiaanblauwtje, maar dat de vlinder door de versnippering deze niet meer op eigen kracht heeft kunnen bereiken. Herintroductie in bepaalde regio's kan dan een methode zijn om het netwerk weer wat uit te breiden en zo te versterken. Afgelopen zomer zijn in opdracht van het Ministerie van LNV drie locaties bezocht waarvan verondersteld werd dat ze na een goed beheer weer voor het Heidegentiaanblauwtje geschikt waren. Deze locaties, het Goois Natuurreservaat, Willinks Weust en de Sellinger Bossen, liggen in de bovengenoemde regio's. Tijdens het bezoek werd het beheer, de waterhuishouding, de populatie Klokjesgentianen en de aanwezigheid van de waardmieren van het gebied onder de loep genomen.

Helaas bleek dat geen van de gebieden geschikt was voor herintroductie, ondanks dat het terreinbeheer prima leek. De Klokjesgentiaan had overal een vitale populatieopbouw, hoewel het aantal planten soms niet echt groot was. Nergens waren echter de vereiste waardmieren in voldoende mate aanwezig om een succesvolle overwintering van de blauwtjesrupsen te garanderen. In twee terreinen ontbraken de waardmieren zelfs geheel! Een belangrijke oorzaak is waarschijnlijk de lange tijd dat de gebieden 's winters onder water staan, of kort geleden ('93/'94) hebben gestaan. De mieren overleven dergelijke inundaties niet goed, hebben geen goede uitwijkmogelijkheden, en zijn kennelijk niet in staat om na het zakken van het water snel weer terug te keren. Dit heeft tevens te maken met het feit dat de terreinen nog steeds te klein zijn en te ver van andere gebieden af liggen. (Nog) geen herintroductie dus!

Gerard Oostermeijer

Pimpernelblauwtjes op lange termijn

In 1990 heeft de herintroductie plaatsgevonden van het uitgestorven Pimpernelblauwtje en Donker pimpernelblauwtje in het natuurgebied 'De Moerputten' in Brabant. Over deze herintroductie heeft u in eerdere nummers van 'Vlinders' uitgebreid kunnen lezen. Het Pimpernelblauwtje bevindt zich nog steeds op het graslandperceel waar de vlinders ooit zijn uitgezet, terwijl het Donker pimpernelblauwtje inmiddels in en om De Moerputten meer geschikte plekken heeft opgezocht. Voor de overleving van beide soorten op lange termijn is het niet goed als het verspreidingsgebied beperkt blijft tot De Moerputten en de directe omgeving. In een dergelijke situatie zijn de vlinders onder meer te kwetsbaar voor plotse veranderingen. Afgelopen zomer is in het gebied rondom De Moerputten een onderzoek verricht naar de mogelijkheden voor uitbreiding van het leefgebied van beide soorten

FOTO: KARS VELING

Vlinder stichting

Pimpernelblauwtjes. Tevens is aandacht besteed aan de kwaliteit van wegbermen en slootranden als verbindingen tussen de grotere natuurterreinen in het gebied. De resultaten waren helaas niet erg gunstig. Hoewel de waardplant, Grote pimpernel, op veel plaatsen aanwezig is, is het met de waardmieren slecht gesteld. Het verhaal lijkt in dat opzicht veel op dat van het Heidegentiaanblauwtje. Zowel in de natuurreservaten als de wegbermen en slootranden bleken de waardmieren slechts sporadisch aanwezig te zijn. Vooral de waardmieren van het Donker pimpernelblauwtje, de Rode steekmier, bleek veel zeldzamer dan op grond van zijn voorkeur voor ruige vegetaties werd gedacht. De Ruwknopmier, waardmieren van het Pimpernelblauwtje, is iets algemener, met name in de open, schralere graslanden en wegbermen. Eén gebied, een deel van de berm van het Drongelens Kanaal, lijkt wel geschikt voor beide vlindersoorten. Dit gebied ligt op slechts twee kilometer van De Moerputten, en is theoretisch gesproken dan ook bereikbaar, met name voor het vrij mobiele Donker pimpernelblauwtje. Om op lange termijn gezonde populaties van deze zeer zeldzame mierenblauwtjes te krijgen is echter een duidelijke verbetering in het beheer van zowel de natuurgebieden als de wegbermen en slootranden noodzakelijk. De Vlinderstichting heeft hiervoor adviezen opgesteld, die in de komende tijd met de betrokken beherende instanties zullen worden besproken. Ook zijn suggesties voor natuurontwikkeling in kansrijke gebieden gedaan. Als onze adviezen en suggesties worden opgevolgd, zullen de Pimpernelblauwtjes daar op lange termijn zeker van kunnen profiteren!

Gerard Oostermeijer

De Vlinderstichting op internet

Je kunt er tegenwoordig nauwelijks nog omheen: het internet. Ook De Vlinderstichting is hier nu te vinden. Behalve per post, telefoon en fax zijn we nu dus ook bereikbaar via e-mail. Ons e-mail adres: vlinders@bos.nl. Ook zijn wij sinds kort op het world wide web te vinden. We hebben een eigen 'homepage', te bereiken via: <http://www.bos.nl/vlinderstichting>.

Op deze eerste pagina krijgt u de keus tussen verder gaan in het Nederlands of in het Engels. Via internet kan tenslotte bijna de hele wereld ons vinden, en dan is Engels de voertaal. Kiest u voor de Nederlandse versie dan kunt u allerlei informatie over De Vlinderstichting krijgen, zoals bijvoorbeeld:

- wat is er te koop in de vlinderwinkel en hoe kan ik bestellen;
- hoe wordt ik donateur;
- hoe kan ik waarnemingen doorgeven;
- wat is vlindermonitoring;
- zijn er regionale vlinderwerkgroepen bij mij in de buurt (met soms verwijzingen naar de eigen homepage van zo'n vlinderwerkgroep);
- informatie over lesmateriaal, lezingen, cursussen e.d.
- nieuws. Deze pagina zal komende zomer hopelijk gevuld worden met actueel nieuws over vlinders (ik hoop bijvoorbeeld op: een nieuwe Rouwmantelinvasie; veel vlinders door prachtig zomerweer; Kleine parelmoervlinder overal op braakliggende akkers).

Ook kunt u via ons enkele andere interessante vlinderpagina's vinden, zoals The Dutch Butterfly WWW Pages van Johan Padding. Al met al is het de moeite waard eens een bezoekje te brengen aan De Vlinderstichting op internet.

Chris van Swaay

International Maculinea Workshop 1996

In Europa komen vijf soorten mierenblauwtjes, of *Maculinea's* voor, die allemaal bedreigd zijn. Veel populaties zijn al uitgestorven, en als er niets aan wordt gedaan, zullen nog veel meer volgen. Gelukkig zijn de blauwtjes het studie-onderwerp van veel wetenschappers en onderzoeksgroepen in Europa. Om de aanwe-

zige kennis te bundelen en goede plannen voor de toekomst te ontwikkelen heeft De Vlinderstichting van 18 tot en met 20 november 1996 in Wageningen een internationale workshop over de *Maculinea*-blauwtjes georganiseerd. Met 38 deelnemers uit Engeland, Duitsland, Frankrijk, Spanje, Zwitserland, Denemarken, Finland, Polen en Bulgarije is de workshop een geslaagde en ook gezellige bijeenkomst geworden. Het programma was zo opgesteld dat er in verhouding weinig tijd voor presentaties en veel tijd voor discussie zou zijn. Wie een voordracht hield of een poster presenteerde, moest genoeg nemen met slechts 10 tot 15 minuten spreektijd, waarna soms een discussie van een uur volgde.

Maandag

Op maandagochtend begon de workshop met een inleiding in evolutionaire aspecten van *Maculinea's*, gepresenteerd door Konrad Fiedler van de Universiteit van Bayreuth. Er volgde een afhandeling over de verspreiding en bedreiging van de soorten in Europa, die ik zelf voor mijn rekening mocht nemen. Het bleek dat veel verspreidingsgegevens of niet bekend of niet toegankelijk zijn, vooral in het oostelijk deel van het areaal zijn er grote hiaten. Binnen West-Europa zijn ook nog veel witte plekken op de kaart, zoals bleek uit de presentaties van Miguel Munguira (Spanje), Jacques Lhonoré (Frankrijk), Josef Settele (Duitsland) en Michal Woyciechowski (Polen).

Maandagmiddag werd besteed aan het leefgebied en de mieren. Na een overzicht door Gerard Oostermeijer kwamen specifieke populaties met hun problemen aan de orde: *Maculinea rebeli* in Zuid-Duitsland (Matthias Dolek) en Midden-Duitsland (Kirsten Kockelke), het Tijmblauwtje in Duitsland (Regina Pauler) en het Gentiaanblauwtje in België (Hans van Dyck). Veel problemen omtrent het onderzoek aan mieren werden opgehelderd door Graham Elmes, de knoopmieren-specialist uit Engeland. 's Avonds hebben we gekeken naar video's van Nico Elfferich over de geluiden die de vlinders produceren als zij de pophuid verlaten. Tot slot gaf Judith Wardlaw (Engeland) nog een demonstratie van het kweken van mierenblauwtjes.

Dinsdag

De dinsdag begon met een modelbenadering van het effect van parasieten op de rupsen van *Maculinea rebeli* (Michael Hochberg, Frankrijk). De interactie tussen rupsen en mieren kwam aan de orde in het verhaal van Edyta Figurny (Polen) over het Pimpernelblauwtje en het Donker pimpernelblauwtje, en in het onderzoek van Martin Scheper (Nederland) aan het Gentiaanblauwtje. De overleving van deze soort op de waardplant Klokjesgentiaan werd

bestudeerd door Rebekka Gadeberg (Denemarken). Verder ging het met twee modellen. Ralphe Clarke (Engeland) heeft gegevens van *Maculinea rebeli* in Spanje en Frankrijk gebruikt om de afhankelijkheid tussen vlinders en mieren te verduidelijken. Het model van Josef Settele (Duitsland) behandelde de verspreiding van het Pimpernelblauwtje en het Donker pimpernelblauwtje in Zuidwest-Duitsland.

De middag begon met een totaal nieuw onderzoek aan het Gentiaanblauwtje. Rebecca Gadeberg heeft de genetische structuur van een aantal populaties van deze soort in Denemarken bestudeerd. Menno van Zuijlen (Nederland) kon hieraan een voordracht over de effecten van herintroductie op de genetische variatie bij het Pimpernelblauwtje en het Donker pimpernelblauwtje toevoegen. In de toekomst zullen binnen dit vakgebied zeker nog een aantal studies volgen. Als laatste sessie op deze dag hebben we ons gebogen over problemen in behoud en beheer van *Maculinea*-populaties. Jeremy Thomas (Engeland) gaf een overzicht over de herintroducties van het Tijmblauwtje in Engeland. Antoine Richard (Zwitserland) lichtte de problemen van het Donker pimpernelblauwtje in de Jura toe. In de laatste voordracht kwam de herintroductie van het Pimpernelblauwtje en het Donker pimpernelblauwtje in Nederland aan de orde.

Woensdag

Op de laatste dag hebben we een overzicht van belangrijke vragen en problemen gemaakt. In discussiegroepen werd vervolgens besproken hoe deze het beste aangepakt kunnen worden. Voorzien van vele nieuwe ideeën en afspraken over toekomstige samenwerking vertrokken de deelnemers 's middags weer naar hun woonplaats. Natuurlijk zullen de resultaten van de workshop worden gepubliceerd, maar belangrijker zijn de nieuwe studies, die een directe bijdrage zullen leveren aan behoud en beheer van deze bedreigde dagvlindersoorten.

Irma Wynhoff

Handboek Natuur op Golfbanen

Natuur en golf lijken twee tegenstrijdige begrippen. Natuur is spontaan en ruig en het beheer is vaak extensief. De kansen voor planten en dieren staan voorop. Bij een golfbaan daarentegen staat de golfer en het golfspel voorop. Het golfspel stelt hoge eisen aan de golfbaan. Om een goede baan te krijgen wordt er intensief gemaaid en gemest en beregend. Golf en natuur kunnen echter wel samengaan. Ongeveer de helft van de oppervlakte van een golfterrein is daadwerkelijk in gebruik voor het golfspel. Dit deel wordt intensief beheerd. Kansen voor de natuur zijn hier nauwelijks

aanwezig. De resterende oppervlakte biedt echter volop mogelijkheden voor planten en dieren. Op een golfterrein kunnen bijvoorbeeld waterpartijen, rietstroken, ruigten, heiden, struwelen en bosjes worden aangelegd. Hoe je op een zo optimaal mogelijke manier op golfbanen rekening kunt houden met de natuur is bij veel golfclubs onbekend. De Vlinderstichting geeft informatie over de manier waarop je de natuurwaarden het best kunt ontwikkelen. Natuur creëren op golfbanen vraagt een andere aanpak bij de aanleg, de inrichting en het beheer dan op de meeste banen gebruikelijk is. De aanleg van nieuwe golfbanen of de uitbreiding van bestaande banen kan niet in natuurgebieden plaatsvinden, maar bijvoorbeeld wel op landbouwgronden. Als de baan goed wordt aangelegd en beheerd zullen de natuurwaarden in deze gebieden toenemen.

Om duidelijk te maken wat voor natuur je op golfbanen tot ontwikkeling kunt brengen, hoe je dit moet doen en wat voor planten en dieren je kunt verwachten is het **Handboek Natuur op Golfbanen** samengesteld. Dit handboek is in opdracht van de Nederlandse Golf Federatie en het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij samengesteld. Het is een gezamenlijke produktie van De Vlinderstichting, de Grontmij en de Werkgroep Recreatie van de Landbouwniversiteit.

Welke natuur is er op een golfterrein?

Op elk golfterrein zullen al snel gewone planten en dieren voor kunnen komen. Dezelfde soorten die ook in een stadspark of ruime tuin leven, zoals Koolmezen, Dagpauwogen of Bruine kikkers. Als er bij de inrichting en het beheer met de eisen van planten en dieren rekening wordt gehouden, zijn ook andere, meer kritische soorten te verwachten. Te denken valt aan een Kleine karekiet in de rietstrook, Icarusblauwtjes in het bloemrijke grasland en een Grote bonte specht in een bosstrook. Hoe meer ruimte er voor de natuur is en hoe natuurlijker die ruimte ingericht en beheerd wordt, des te meer soorten zijn er te verwachten.

Daarnaast bepaalt de omgeving van het golfterrein de mogelijkheden voor natuurontwikkeling. Op een terrein grenzend aan een natuurgebied zijn meer soorten en ook zeldzamere soorten te verwachten. Omdat er op een golfterrein gegolfd wordt, zijn echter niet dezelfde natuurwaarden te realiseren als in een natuurgebied. Dieren die grote oppervlakten leefgebied nodig hebben of gevoelig zijn voor verstoring zullen niet op een golfterrein voorkomen.

Vlinderstichting

Voor wie is het Handboek bestemd?

Het Handboek Natuur op Golfbanen is bedoeld voor mensen die direct betrokken zijn bij de aanleg of het onderhoud van golfterreinen. Te denken valt aan baancommissarissen, (hoofd)greenkeepers, golfbaanarchitecten, planvormers, ecologen en uitvoerders. Ook voor personen die meer indirect bij de aanleg van golfterreinen betrokken zijn, bevat dit Handboek nuttige informatie over de combinatie golf, natuur en recreatief medegebruik. Dit geldt bijvoorbeeld voor provinciale en gemeentelijke overheden en natuur- of milieubeschermingsorganisaties.

Bestelwijze

Het Handboek Natuur op Golfbanen, bestaande uit de drie delen in een ringmap, kan besteld worden bij de Nederlandse Golf Federatie. De kosten bedragen f 35,- voor leden van de NGF en f 50,- voor niet-leden. Dit bedrag is inclusief verzend- en administratiekosten. Het Handboek kan besteld worden door overmaking van het verschuldigde bedrag op postgiro 656081 van de Nederlandse Golf Federatie onder vermelding van 'Handboek Natuur op Golfbanen'.

Voor meer informatie:

Nederlandse Golf Federatie, J. Halsema, Postbus 221, 3454 ZL De Meern, tel. 030 - 66 21 888, fax 030 - 66 21 177.

Inge van Halder

Vlaamse Vlinderdag 15 maart 1997

Op zaterdag 15 maart zal de Vlaamse vlinderdag plaatsvinden op de Groenenborgercampus van het RUCA (Rijksuniversitair Centrum Antwerpen), Groenenborgerlaan 171, B-2610 Wilrijk, België. Voor meer inlichtingen over het programma kunt u contact opnemen met Dirk Maes (tel. vanuit Nederland 0032.2.558.18.37 of mailen naar dirk.maes@instnat.be).

Dirk Maes, Brussel

Landelijke Vlinderdag 8 maart 1997

Op zaterdag 8 maart organiseert De Vlinderstichting weer een Landelijke Vlinderdag voor alle donateurs en andere vlinderliefhebbers. De dag wordt gehouden in de Reehorst te Ede (vlakbij NS-station Ede-Wageningen)

Programma Landelijke Vlinderdag - 8 maart 1997

09.30 - 10.00 uur	Ontvangst met koffie
10.00 - 10.10 uur	Opening - Jan van der Made
10.10 - 10.30 uur	Rietvlinders en rietlandenbeheer - Ron van 't Veer
10.30 - 10.50 uur	Eikeprocessierups, ontstaan van een plaag - Henk Stigter
10.50 - 11.10 uur	Nachtvinders van de Hoge Veluwe - Nely Honig
11.10 - 11.45 uur	Koffie / thee
11.45 - 12.05 uur	De Veldparelmoervlinder in Vlaanderen - Dirk Maes
12.05 - 12.30 uur	Vlinders: klaswerk - Geert de Vries
12.30 - 14.00 uur	Lunch
14.00 - 14.20 uur	Dagactieve nachtvinders in de duinen - Piet Zumkehr
14.20 - 14.35 uur	Overflowprojectie 'Kleurenpracht bij nachtvinders' - Fotoclub Natuur in beeld
14.35 - 15.10 uur	Koffie / thee
15.10 - 15.30 uur	Herintroductions, hoe zijn ze verlopen? - Chris van Swaay
15.30 - 15.50 uur	Op naar de nieuwe atlas - Kars Veling
15.50 - 16.00 uur	Afsluiting Jan van der Made

U kunt zich opgeven voor deze Landelijke Vlinderdag door het verschuldigde bedrag over te maken op giro 513.44.25 van De Vlinderstichting o.v.v. Landelijke Dag 1997. Bij betaling graag het aantal personen vermelden.

Na betaling ontvangt u een routebeschrijving en toegangskaart. De entreprijzen zijn als volgt:

	donateurs	niet-donateurs
zonder lunch	f 10,-	f 20,-
met lunch	f 25,-	f 35,-

